

**Марко Јанковић**

Козарска Дубица

## **ТРАГОМ НЕСТАЛЕ ТВРЂАВЕ**

### **(ДУБИЧКА ТВРЂАВА)**

**Апстракт:** У раду је приказана историја дубичке тврђаве од првог помена 1258. године до рушења током аустроугарске управе. Тврђаве које су биле смјештене на десним обалама ријекâ Уне и Саве изгубиле су значај након аустроугарске окупације Босне и Херцеговине (1878), тако да су убрзо углавном срушене, а зидине дубичке тврђаве послужиле су за насипање пута уз обалу Уне.

**Кључне ријечи:** дубичка тврђава, Дубица, Дубички рат, Уна, Турска.

Дубичка тврђава (*castrum de Dobicha*), са слободним грађанима (*iobagiones*) који су у замјену за обављање војне службе добили пореске и земљишне олакшице, помиње се први пут 1258. у Повељи угарског краља Беле IV.<sup>1</sup> Витешки ред темплара, који је у замјену за Сењ 1269. добио управу над Дубичком жупом, подигао је самостан уз њу.<sup>2</sup> Након укидања реда 1312. године, сви посједи у Угарској припали су витешком реду јовановци. Не постоје извори на основу

---

<sup>1</sup> L. Thalloczy, H. Sandor, *Also-Szlavoniai okmánytar (Dubicza, Orbasz es Szana varmegyer) 1244–1710*, Budapest 1913, 6.

<sup>2</sup> L. Dobronić, *Posjedi i sjedišta Templara, Ivanovaca i Sepulkralaca u Hrvatskoj*, Zagreb 1984, 68–70.

којих бисмо могли реконструисати изглед средњовјековне дубичке тврђаве, али се може претпоставити да је била угледна и велика, будући да је била сједиште жупе, архиђаконата и јовановачког реда у Угарској и Славонији.

Током XV вијека Дубица је у више наврата била на удару турских пљачкашких чета (1415, 1465),<sup>3</sup> а у првој половини XVI вијека војници Хусрев-бега су без већег отпора освојили тврђаву и њено подграђе (1538).<sup>4</sup> Турска власт је у дубичку тврђаву смјестила сједиште капетаније.<sup>5</sup> Први конкретан податак о изгледу дубичке тврђаве налазимо у опису из 30-их година XVII вијека, гдје стоји да је Дубица град мале важност, да у тврђави има више од десет, а ван ње око четрдесет кућа, са 200 војника, неколико ага и једним капетаном.<sup>6</sup> Турски путописац Евлија Челебија, записао је 1660. године да је тврђава „саграђена од тврдог материјала, али је малена. Има градског заповједника (диздара), око сто педесет војника и складиште муниције... У тврђави се налази сто десет даском покривених кућица и Сулејман-ханова џамија, а поред ње опкоп и висећи мост“.<sup>7</sup> Челебија је познат по спорним описима појединих градова,<sup>8</sup> стога је тврдња о сто десет кућа у тврђави свакако претјерана.

---

<sup>3</sup> I. Tkalčić, „Pavlinski samostan u Dubici“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* I, Zagreb 1895, 200–202.

<sup>4</sup> Н. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1982, 60.

<sup>5</sup> Претпоставља се да је капетанија устројена у другој половини XVI вијека, док се први пут помиње 1611. године; Н. Kreševljaković, *Izabrana djela* I, Sarajevo 1991, 86.

<sup>6</sup> Н. Kreševljaković, „Stari bosanski gradovi“, *Naše starine* I, Sarajevo 1953, 37.

<sup>7</sup> Е. Čelebija, *Putopis, odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo 1967, 218.

<sup>8</sup> Челебијини описи појединих мјеста нису одговарали стварном стању, што је код многих истраживача изазвало сумњу у негов боравак у тим мјестима.

Побједа ратоборне струје у Цариграду, на челу са султаном Мехмедом IV и великим везиром Кара-Мустафом, означила је почетак новог рата између Аустрије и Турске (1683–1699). Послије неуспјелог похода на Беч 1683, ратне операције пренесене су на територију Босанског пашалука.<sup>9</sup> Хрватски бан Никола Ердеди напао је дубичку тврђаву 1685. и спалио њену околину, затим се због мањка топова повукао на лијеву обалу Уне.<sup>10</sup> Овај поход забиљежен је на двјема готово идентичним ведутама,<sup>11</sup> за које није утврђено да ли су настале истовремено, током опсједања тврђаве, или се ради о оригиналу и копији. Једна се приписује познатом италијанском картографу и граферу Ђакому Кантелију (Giacomo Cantelli), друга је дјело непознатог њемачког аутора. Дубица је на ведутама приказана као пространо насеље на десној обали ријеке Уне, у којем се налазила омалена тврђава троугластог облика, окружена каналима. Двије од три куле на тврђави налазиле су се на самој обали ријеке, а на источној страни постојао је viseћи мост. Већина кућа у насељу била је изграђена од дрвета, у облику чардака, а источно од тврђаве налазио се трг окружен кућама имућнијих становника. У насељу су постојале четири џамије, а на периферији се налазила црква са гробљем.<sup>12</sup>

Принц Лудвиг Баденски заузео је Костајницу августа 1688, а затим се запутио према Дубици. Малобројна турска посада одлучила је да спали дубичку тврђаву и да се повуче у унутрашњост.<sup>13</sup> За разлику од других капетанија, које су биле потчињене хрватском бану, Дубичка капетанија је током аустријске управе била потчињена Загребачком каптолу.

<sup>9</sup> Група аутора, *Историја српског народа* III–1, Београд 1993, 491–495.

<sup>10</sup> I. Mažuran, *Povijest Hrvatske od 15. stoljeća do 18. stoljeća*, 229(PDF).

<sup>11</sup> Ведута (итал. veduta – поглед, видик) може да означава слику или графику, често бакорез.

<sup>12</sup> М. Marković, *Descriptio Croatiae*, Zagreb 1993, 110.

<sup>13</sup> А. Ивић, *Миграције Срба у Славонију током 16, 17. и 18. столећа*, Суботица 1926, 124.

Од 1689. заповједништво над Дубицом и њеном околином било је повјерено канонику Николи Шкрилцу.<sup>14</sup> Загребачки каптол уложио је значајна средства у обнову тврђаве, али је Карловачким миром (1699) Дубица враћена у посјед Турске.<sup>15</sup> Према тлоцрту Кристофа Вејгела (Christoph Weigel), дубичка тврђава је 1700. имала четвртаст облик. Сјевероисточна кула са пушкарницом, на обали Уне, била је четвртастог облика, југоисточна и југозападна биле су знатно мање и округлог облика, док су се на сјеверозападу налазиле само зидине.<sup>16</sup> Ако упоредимо Кантелијев и Вејгелов приказ тврђаве, можемо примијетити да је тврђава претрпјела знатне измјене током аустријске управе.

Током аустро-турског рата (1716–1718) бански намјесник Иван Драшковић, са невеликом војском, заузео је дубичку тврђаву 1716. године. Турска посада напустила је тврђаву непосредно пред аустријски напад, а Драшковићеве трупе су је спалиле. Том приликом Драшковић је констатовао да су старе зидине и дрвене палисаде биле учвршћене земљаним насипом, те да су могле да издрже само ударе мањих топовских кугли.<sup>17</sup> Као и током Бечког рата, Дубичка капетанија је припала Загребачком каптолу.<sup>18</sup> На плану дубичке тврђаве из 1730, који се налази у бечком Ратном архиву, види се да је тврђава незнатно проширена, али да је задржала исти облик који је имала 1700. године.<sup>19</sup> Послије рата 1737–1739. поново је припала Турској. Аустрија је одуговлачила предају града све до 1741. године. Како се испоставило да је дубичка тврђа-

<sup>14</sup> В. С. Дабић, *Банска крајина (1688–1751)*, Београд–Загреб 1984, 42.

<sup>15</sup> Аустријске власти су отезале са враћањем дубичке тврђаве Турској све до 1701. године.

<sup>16</sup> Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920, 63.

<sup>17</sup> Б. Бронза, *Аустријска политика према простору Босне и Херцеговине 1699–1788*, Бања Лука 2012, 169.

<sup>18</sup> Исто, 176.

<sup>19</sup> М. Марковић, исто, 258.

ва стратешки важно утврђење у аустро-турским ратовима, турска власт уложила је значајна средства за њену обнову. У другој половини XVIII вијека тврђава је ојачана и проширена, по свему судећи по угледу на равничарске тврђаве у западној Европи – тзв. „Вобанов систем“.<sup>20</sup>

По доласку на власт, нови аустријски цар Јосиф II (1780–1790) наредио је да отпочну опсежне припреме за рат против Турске. У склопу тих припрема било је испитивање путева, ријека, тврђава и расположења хришћанског становништва са подручја гдје је требало да се одвијају будуће операције. У Босну је 1785. послан мајор Божић, који је описао дубичку тврђаву и њено подграђе. Према овом опису, подграђе је било наслоњено на оронулу тврђаву издуженог правоугаоног облика, са зидовима високим 12–14, а дебелим три стопе. На јужној и сјеверној страни били су веома дотрајали. Око тврђаве налазио се канал.<sup>21</sup>

Цар Јосиф II 9. фебруара 1788. објавио је рат Турској и позвао Србе у Босни на устанак, обећававши им заштиту и повластице које уживају њихови сународници у Аустрији.<sup>22</sup> Већ сљедећег дана, пуковник Иво Кнежевић, са два батаљона Срба граничара, напао је дубичку тврђаву. Напад је био неуспјешан, те се пуковник Кнежевић, који је и сам био рањен у бици, уз велике губитке повукао на лијеву обалу Уне. Пораз је опјеван у српској народној пјесми „Погибија српска под Дубицом“. Рат на Дубичком пољу наставио се до 26. августа 1788, када је аустријски генерал Лаудон (Ernst Gideon von Laudon) заузео дубичку тврђаву. Због обостраних великих губитака

---

<sup>20</sup> Себастијен Вобан (Sébastien Le Prestre de Vauban, 1633–1707) – познати француски војни инжењер, чувен по умјећу утврђивања и нападу на тврђаве.

<sup>21</sup> Н. Крешевијковић, Н. Камидзић, *Војно-географски опис Босне пред дубички рат – од 1785. године*, Сарајево 1957, 41.

<sup>22</sup> Група аутора, *Историја српског народа IV–1*, Београд 1986, 380.

под дубичком тврђавом, рат је остао упамћен као „дубички рат“.<sup>23</sup> Током и послвије рата настало је неколико цртежа, ведута и тлоцрта тврђаве, на којима је приказана у облику полузвјезде, са омаленим дворцем, џамијом и неколико кућа у самој тврђави. Аустрија је 1796. тврђаву вратила Турској.

У дубичкој тврђави је, као и свим оновременим тврђавама, постојало оружје, оруђе и складиште хране. Према попису из 1833, ту се налазио један топ од 12 педаља и пет топова од седам педаља, а у складишту је био 41 сандук барута, 307 товара кукуруза, 109 товара проје и 890 товара јечма.<sup>24</sup>

Посљедњи опис дубичке тврђаве, пред само рушење, оставио је њемачки путописац Франц Маурер,<sup>25</sup> који је 1868. пропутовао Босном и Херцеговином. У путопису који је објавио двије године касније Маурер је записао: „Дубичка трговачка мала има уске, праве сокачиће, а дућани су дашчаре, и у њима се не станује; за њом долази турска мала, која се надугачко растеже и станови су усред пространих авлија и башта; источно од града су хришћанске куће. Градски бедеми су стари, али прилично сачувани и високи су на десет стопа, у основи чине они четвороугао; јендек око града није дубок. У граду су двије џамије, конак бега и мудира; у њих хришћанин не смије ући“.<sup>26</sup>

Тврђаве које су биле смјештене на десним обалама ријекâ Уне и Саве изгубиле су значај након аустроугарске окупације

---

<sup>23</sup> Н. Hadžialagić, *Bosanska Dubica kroz vijekove*, Rijeka 2005, 86.

<sup>24</sup> Н. Kreševljaković, „Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sarajevo 1952, 180.

<sup>25</sup> Франц Маурер (1831–1872) рођен је у Берлину, гдје је одрастао у сиромашној породици. Због неимаштине није успио да заврши школу, али га то није омело да постане уредник листа *Vossische Zeitung*. Објавио је двије књиге: *Die Nikobaren* (1867) и *Eine Reise durch Bosnien, die Saveländer und Ungarn* (1870). Друга је изузетно значајна за проучавање историје Балкана.

<sup>26</sup> *Српска зора (илустровани лист за забаву и поуку)*, Беч 1876, 68.

Босне и Херцеговине (1878), тако да су убрзо углавном срушене, а зидине дубичке тврђаве послужиле су за насипање пута уз обалу Уне.

На мјесту некадашње тврђаве данас се налазе зелена пијаца и хотел „Zepfer“, а преко пута – у Парку народних хероја – топ из којег је, према предању, Хасан-ага Пезић посљедњи пут опалио 1876, приликом доласка Абдул Хамида II на власт. Како је топ био препуњен барутом, искочио је из лежишта, а од силине пуцња на околним кућама попуцали су прозори.<sup>27</sup> Аустроугари су приликом рушења тврђаве топ поставили у оближњи парк, гдје се, након малих измјена локације, налази и данас као посљедњи свједок бурне историје дубичке тврђаве.

## ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Алексић, Драгослав, *Кнежопоље и Кнежопољци у прошлости и садашњости*, Босанска Дубица 1931.
- Бронза, Боро, *Аустријска политика према простору Босне и Херцеговине 1699–1788*, Бања Лука 2012.
- Дабић, С. Војин, *Банска крајина (1688–1751)*, Београд–Загреб 1984.
- Dobronić, Lejla, *Posjedi i sjedišta Templara, Ivanovaca i Sepulkralaca u Hrvatskoj*, Zagreb 1984.
- Група аутора, *Историја српског народа III–1*, Београд 1993.
- Група аутора, *Историја српског народа IV–1*, Београд 1986.

---

<sup>27</sup> Д. Алексић, *Кнежопоље и Кнежопољци у прошлости и садашњости*, Босанска Дубица 1931, 36.

- Ивић, Алекса, *Миграције Срба у Славонију током 16. и 18. столећа*, Суботица 1926.
- Kreševljaković, Hamdija, *Izabrana djela I*, Sarajevo 1991.
- Kreševljaković, Hamdija „Stari bosanski gradovi“, *Naše starine I*, Sarajevo 1953.
- Kreševljaković, Hamdija „Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sarajevo 1952.
- Kreševljaković, Hamdija i Kapidžić, Hamdija, *Vojno-geografski opis Bosne pred dubički rat – od 1785. godine*, Sarajevo 1957.
- Mažuran, Ive, *Povijest Hrvatske od 15. stoljeća do 18. stoljeća*, (PDF).
- Marković, Mirko, *Descriptio Croatiae*, Zagreb 1993.
- Szabo, Gjuro, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920.
- *Српска зора (илустровани лист за забаву и поуку)*, Беч 1876.
- Tkalčić, Ivan, „Pavlinski samostan u Dubici“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu I*, Zagreb 1895.
- Thalloczy, L. i Sandor, H, *Also-Szlavoniai okmánytar (Dubicza, Orbasz es Szana varmegyer) 1244–1710*, Budapest 1913.
- Hadžialagić, Husref, *Bosanska Dubica kroz vijekove*, Rijeka 2005.
- Čelebija, Evlija, *Putopis, odlomci o jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo 1967.
- Šabanović, Hazim, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1982.